

ინფორმაცია, დეზინფორმაცია და პროპაგანდა ომის არსენალში

ლაურა კუტუბიძე, ლალი ძამუკაშვილი

საკვანძო სიტყვები: ინფორმაცია, დეზინფორმაცია, პროპაგანდა, საზოგადოებასთან ურთიერთობა (პიარი), ინფორმაციული ომი, დენაციფიკაცია, სოციალური მედია, მეშები, ზელენსკი

უკვე შედგარ გლობალურ საინფორმაციო საზოგადოებაში, როცა მიიჩნეოდა, რომ მესამე მსოფლიო ომი საინფორმაციო ომი იქნება და, არათუ იქნება, არის კიდევ, „ნამდვილი“, „ტრა-დიციული“ მსოფლიო ომის საფრთხის წინაშე აღმოვჩნდით: ტანკებით, დაბომბვებით, სარაკეტო იერიშებით და პლუს, წინა ორი მსოფლიო ომისაგან განსხვავებით – დროებით! მთავარი განსხვავება მაინც მძლავრი საინფორმაციო იარაღია. რუსეთ-უკრაინის ომს, რომელმაც, უკრაინის არნახულ მობილიზებასთან ერთად, რუსული აგრესიის წინააღმდეგ დასავლეთის შეკავშირებაც გამოიწვია, „მედიამანქანის“, როგორც თანამედროვე სამყაროს მძლავრი არსენალის მაქსიმალური ამოქმედება გამოარჩევს. ტრადიციული მედიასაშუალებების პოტენციალი ვერც შეედრება იმ უსაზღვრო შესაძლებლობებს, რასაც სოციალური მედია ფლობს ინფორმაციისა თუ დეზინფორმაციის გავრცელებისათვის, ფაქტობრივად შეუზღუდავ დროსა და სივრცეში.

რუსეთ-უკრაინის ომის მეინსტრიმულ საინფორმაციო ნაკადებში აშკარად შეიმჩნევა, რომ რუსული პროპაგანდისა და კონსპიროლოგიის „ოვერტონის ფანჯრები“ ძირითადად „შიგნით იღება“, ანუ რუსეთის უზარმაზარი შიდა აუდიტორიისკენ არის მიმართული, ხოლო უკრაინის საინფორმაციო არსენალი ეფექტურად მუშაობს გლობალურ საინფორმაციო რეჟიმში.

“**მ**ოვლენათა შესახებ ჩემი ანგარიშების პრინციპად გავიხადე, არ ჩამეწერა პირველივე ამბავი, რომელსაც წავაწყდებოდი, და არც პირადი შთაბეჭდილებებით მეხელმძღვანელა. ან თავად მე ვიყავი იმ მოვლენების მომსწრე, რომლებიც აღვწერე, ანდა ისინი მოსმენილი მქონდა თვითმხილველთაგან, რომელთა ცნობებს შემდეგ ძალზე დეტალურად ვამოწმებდი. სიმართლე მაინც არ იყო ადვილი მისაგნები: სხვადასხვა თვითმხილველი განსხვავებულად განიხილავდა ერთსა და იმავე მოვლენას და ლაპარაკობდა ან ერთი, ან მეორე მხარის ინტერესებიდან გამომდინარე“.¹

ასე წერდა პელოპონესის ომის მიმოხილვის შესავალში ბერძენი „კორესპონდენტი“ თუკიკიდე, რომელსაც უნდოდა თავისი აუდიტორია დაერწმუნებინა, რომ მისი ნდობა შეიძლებოდა. მას უნდოდა ხალხს სიმართლე სცოდნოდა ომზე. რას წარმოიდგენდა პელოპონესის ომის ჟამთააღმწერელი, რომ 2500 წლის

შემდეგ, ინფორმაციის მოპოვების, შემოწმებისა და გავრცელების უსაზღვრო შესაძლებლობების ეპოქაში, გლობალურ საინფორმაციო სივრცეს ვირუსულად მოედებოდა ყალბი ინფორმაციები და, საერთოდაც, ინფორმაცია მძლავრ იარაღად იქცეოდა.

თუ ათვლის წერტილად თუკიკიდე დროს, ანუ ანტიკურ ხანას ავიღებთ, შეიძლება ვთქვათ, რომ იქიდან დღემდე ინფორმაციული პროცესის წრებრუნვა ერთ წერტილში იკვეთება – ამბის/ამბების სიმართლითა და სიზუსტით გადმოცემის მთავარი და ყველაზე უტყუარი პრინციპი ინფორმაციის მუდმივი გადამოწმებაა; და ამ თვალსაზრისით, თუკიკიდე დანაშაულებული, არაფერი შეცვლილა!

მთავარი ცვლილება ინფორმაციულ პროცესში ისაა, რომ საუკუნეები, ათასწლეულები, ცივილიზაციის ყოველ ეტაპზე, ინფორმაციის მოპოვება, ინფორმაციის სიმწიფე იყო მთავარი პრობლემა, მხოლოდ ბოლო სამიოდე ათწლეულში იქცა პრობლემად არა

¹ კოვანი, როზენსტილი, ჟურნალისტიკის, 2006, გვ. 82.

ინფორმაციის დეფიციტი, არამედ მისი პროფიციტი და ყოვლისწამლევკავ ინფორმაციულ ნაკადებში, ინფორმაციულ ქაოსში, მართალი და სანდო ამბების ამოფილტვრა.

„ინფორმაცია“ საზოგადოებრივი ინტერესის შესატყვის, გადამოწმებად ამბავს გულისხმობს, და ინფორმაცია, რომელიც ამ სტანდარტებს არ აკმაყოფილებს, შესაბამის სტატუსს არ იმსახურებს“, – აღნიშნულია იუნესკოს ეგიდით გამოცემულ სახელმძღვანელოში „ჟურნალისტიკა, „ყალბი ამბები“ და დეზინფორმაცია“; ხოლო „დეზინფორმაცია“ ასეა განმარტებული: „ტერმინი დეზინფორმაცია ძირითადად ხალხის დაბნევისა და მანიპულირების მიზნით განზრახ (ხშირად მართულად) გავრცელებულ არაკეთილსინდისიერ ინფორმაციასთან მიმართებით გამოიყენება. ის ხშირად კომბინირებულია პარალელურ და კომუნიკაციების მკვეთრ სტრატეგიებთან და მოიცავს სხვა ტექტიკებსაც, როგორცაა სხვის ინფორმაციაში უკანონოდ შეღწევა ან ინდივიდების კომპრომეტირება“.²

ინფორმაციულ ომში დეზინფორმაციას ტანკებზე მეტი ძალა აქვს და ატარებს მას, – ვკითხულობთ „რადიო ფრანსის“ სტატიაში – „დეზინფორმაცია, ცენზურა, ჰაკერობა: საზოგადოებრივი აზრი, ომის ძარღვი უკრაინაში“.³

ცალკე კატეგორიაა მცდარი ინფორმაცია, რომელიც შექმნილია ან ვრცელდება მანიპულაციური ან მავნე განზრახვის გარეშე. საზოგადოებისთვის ორივე პრობლემაა, თუმცა დეზინფორმაცია გამორჩეულად საშიშია, რადგან ის ხშირად ორგანიზებულ სახეს ატარებს და კარგადაა უზრუნველყოფილი ფინანსურად და ტექნოლოგიურად.

დეზინფორმაციისა და მცდარი ინფორმაციის გავრცელება უმეტესწილად სოციალური ქსელების და სოციალური გზავნილების მეშვეობით ხდება; თანამედროვე საინფორმაციო სივრცეში (და არ მხოლოდ ონლაინში) ტრადიციული და სოციალური მედიის კონტენტი ისეა შერეული და შერწყმული, რომ მათი გამიჯვნა მედიის სპეციალისტებისთვისაც არაა ადვილი, არათუ ჩვეულებრივი მომხმარებლისთვის; შესაბამისად, ინფორმაციით მანიპულირების ბრალი უმე-

ტესწილად ჟურნალისტიკას ედება, თუმცა, ე.წ. სუსტი ჟურნალისტიკის, სტანდარტების უგულვებელმყოფი ჟურნალისტიკის პრობლემა პროფესიონალიზმის ნაკლებობაა და სუსტი ჟურნალისტიკა არ არის იგივე, რაც დეზინფორმაცია.

ჩვენი ინტერესის საგანი ამჯერად არა ამ თემის თეორიული ასპექტები, არამედ, რუსეთ-უკრაინის ომის საინფორმაციო რეზონანსია, რომლის „ამპლიტუდას“ განსაზღვრავს, ერთი მხრივ, რუსული „პროპაგანდისტული მანქანის“ ნარატივი და, მეორე მხრივ, უკრაინული ჰეროიკულ-პატრიოტული ნარატივი.

რუსეთ-უკრაინის ომის მეინსტრიმულ საინფორმაციო ნაკადებში აშკარად შეიმჩნევა რომ რუსული პროპაგანდისა და კონსპიროლოგიის „ოვერტონის ფანჯრები“ ძირითადად „შიგნით იღება“, ანუ რუსეთის უზარმაზარი შიდა აუდიტორიისკენ არის მიმართული, ხოლო უკრაინის კომუნიკაციური არსენალი ცდილობს ქვეყნის შიგნით ერთიანი სულისკვეთების შექმნას და დასავლური მხარდაჭერისა და დახმარების მოპოვებას რუსულ აგრესიასთან გასამკლავებლად.

რუსული პროპაგანდის შესაძლებლობებზე წარმოდგენის შესაქმნელად საკმარისია ითქვას, რომ რუსეთის მოსახლეობის უმეტესობა – მხარს უჭერს უკრაინასთან ომს; რუსეთის დამოუკიდებელ სოციოლოგთა ჯგუფის მიერ ჩატარებული გამოკითხვების შედეგით, ომის დაწყებიდან რამდენიმე დღეში, მიმდინარე წლის თებერვლის ბოლოს, ომის მხარდამჭერთა რაოდენობა კიდევ უფრო გაიზარდა. ომის მხარდამჭერთა დიდ უმრავლესობას (73%) სჯერა სახელმწიფო მედიასაშუალებების.⁴

ძნელი წარმოსადგენია, რომ თანამედროვე გლობალური საინფორმაციო სივრცის პირობებში 140-მილიონიანი მოსახლეობის ნახევარზე მეტმა დაიჯეროს, რომ რუსული არმიის მიერ მიწასთან გასწორებული მარიუპოლი, ბუჩა, ირპენი, დაბომბილი სამშობიარო სახლები, ნაწამები და დახოცილი მშვიდობიანი მოსახლეობა, გაუპატიურებული ქალები და ბავშვები მხოლოდ და მხოლოდ სპეცოპერაციაა უკრაინელი „ნაცისტების“ წინააღმდეგ.

რუსული პროპაგანდის ხასიათის საუკეთესო

2 ირეტონი, პოპეტი, ჟურნალისტიკა, 2021, გვ. 7.

3 Desinformation, Radiofrance.fr, 2022.

4 Россияне одобряют войну в Украине. BBC, 2022; იგივე YouTobe-ს პლატფორმაზე, 2022.

ილუსტრაცია ანიმაციური ვიდეო „ვანია და მიკოლა“⁵, რომელიც მიზნად ისახავს, ბავშვებს რუსეთ-უკრაინის „კონფლიქტს“ მიზეზი აუხსნან. რუსი ვანია და უკრაინელი მიკოლა ბავშვობიდან მეგობრობდნენ, თუმცა მიკოლამ (უკრაინამ) სხვა მეგობრები გაიჩინა (აშშ, გერმანია) და ძველი მეგობრების (ლუგანსკის და დონეცკის) ჩაგვრა დაიწყო, რასაც ვანია (რუსეთი) შეეწინააღმდეგა და მიკოლას ჩაგვრის იარაღები წაართვა. უკრაინამ რუსული დასახლებების მითვისება დაიწყო, ამიტომ დონეცკის და ლუგანსკის ოლქებს გამოყოფა და რუსეთთან მიერთება მოუხდათ, უკრაინა არ დათანხმდა და დაიწყო ომი ამ ტერიტორიებთან; რუსეთმა სცადა ადამიანების მკვლელობის შეჩერება და საკითხის მშვიდობიანად გადაჭრა, მაგრამ უკრაინა მშვიდობისკენ არცერთ მოწოდებაზე არ რეაგირებდა, რის შემდეგაც რუსეთმა გადაწყვიტა უკრაინისთვის იარაღის წართმევა. ზოგიერთმა ქვეყანამ დაიწყო რუსეთის დადანიშნულება, რომ მან დაიწყო ომი. „მე ხომ მხოლოდ უკრაინის იარაღს ვანადგურებ, რომ მან დონეცკის და ლუგანსკის წინააღმდეგ არ გამოიყენოს? უპასუხა რუსეთმა. მაგრამ მას არ უსმენენ დასავლეთში, რადგან უკრაინა ყველას ეუბნება, რომ რუსეთს უნდა ხალხის დახოცვა“, – ამბობს ანიმაციის მთხრობელი.

„ჩვენი ქვეყანა ყოველთვის მშვიდობას უჭერს მხარს და ღიაა ნებისმიერი კონფლიქტის განხილვისთვის“, – ისმის ანიმაციის დასასრულს. ვიდეოს აწერია: „აჩვენეთ ეს თქვენს ბავშვებს: ზღაპარი ვანიასა და მიკოლაზე!“ (ვიდეოს ავტორად აღნიშნულია 1rus.ru, იგივე tsargrad.tv).

ამ ანიმაციაზე საგანგებოდ ვამახვილებთ ყურადღებას, არა მხოლოდ ბავშვებზე ასეთი უხეში პროპაგანდისტული ზემოქმედების გამო, არამედ იმიტომ, რომ ამ ნარატივზეა აშენებული რუსეთის საინფორმაციო სივრცის ძირითადი მესიჯები, მით უფრო, რომ უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგ, ფაქტობრივად, დაიხურა ყველა ოპოზიციური მედიასაშუალება.

საომარი მოქმედებების დაწყებისთანავე რუსეთის ხელისუფლებამ აკრძალა და დაბლოკა სიტყვა „ომის“ გამოყენება არა მხოლოდ მედიასაშუალებებსა და სოციალურ მედიაში, არამედ დასჯადი გახდა

ამ სიტყვის ხსენება ელემენტარული პროტესტისა და აზრის გამოხატვის დროსაც და ჩაანაცვლა იგი ტერმინით – „სპეციალური სამხედრო ოპერაცია“, ანუ „სპეცოპერაცია“.

„სპეცოპერაციის“ ერთ-ერთი მთავარი მიზანი – უკრაინაში „ნაციზმის“ დამარცხება, ის ძირითადი ნარატივია, რომელზეც იგება რუსული პროპაგანდისა და დეზინფორმაციის მძლავრი ნაკადები.

ტელეარხ „ცარგრადის“ დამაარსებელმა კონსტანტინ მალოფეევმა ტელეეთერიდან გაავრცელა მოწოდება, რომ არაა საჭირო ცერემონიული დამოკიდებულება უკრაინელ ნეონაციისტებთან „აზოვის“ ბატალიონიდან: „მათ ისევე უნდა დაამთავრონ, როგორც დაამთავრეს იმათ, ვისთან მსგავსებაზეც ოცნებობენ“ – გასამართლებით და დახვრეტით.⁶

(„ცარგრადი“ ულტრაკონსერვატიული და პროპაგანდისტული მედიასაშუალებაა, რომლის მთავარი რედაქტორი წლების მანძილზე იყო რუსული იმპერიალიზმის მთავარი იდეოლოგი, ულტრანაციონალისტური და ნეოფაშისტური შეხედულებებით ცნობილი ალექსანდრ დუგინი).

„ვლადიმირ პუტინი თავის აგრესიულ ომს უკრაინის „დენაციფიკაციით“ ამართლებს. გერმანიის ფედერალური დაზვერვის შიდა დოკუმენტი მოწმობს, რომ მოსკოვის არმიას მხარს უჭერენ მემარჯვენე ექსტრემისტული დაჯგუფებები“, – წერს გერმანული „შპიგელი“. გერმანული დაზვერვის მონაცემებით, უკრაინაში მებრძოლი რუსული „მემარჯვენე ექსტრემისტები და ნაციონალები“ აღმოჩნდნენ „რუსული იმპერიული მოძრაობის“ დაჯგუფება „რუსიჩის“ ქვედანაყოფები.⁷ ასეთი ლიდით იწყება ბი-ბი-სის 22 მაისის პუბლიკაცია, რომელშიც „შპიგელზე“, „დოიჩე ველესა“ და „ტელეგრამზე“ და საკუთრივ ბი-ბი-სის მასალებზე დაყრდნობით, კონკრეტული ფაქტებით, გვარსახელებითა და ფოტომასალით სარწმუნო ხდება, რომ „ნაციისტები“ 2014 წლიდან მონაწილეობენ უკრაინაში რუსული ძალების სამხედრო ოპერაციებში და „განსაკუთრებული სისასტიკით“ არიან ცნობილნი.

რატომ მაინცდამაინც „დენაციფიკაცია“? ექსპერტთა მოსაზრებებზე დაყრდნობით „ნეტგაზეთი“ წერს, რომ „რუსეთის მოსახლეობისთვის მეორე მსოფ-

5 Сказка про Ваню и Мыколу, tsargrad.tv, 2022; პროპაგანდისტული ანიმაცია, ტვ ფორმულა, 2022.

6 ТРИБУНАЛ В ЛДНР, tsargrad.tv, 2022.

7 Германская разведка, BBC, 2022.

ლიო ომში დაღუპულთა ხსოვნა უმნიშვნელოვანესია და ეს „აღბათი ერთადერთი რამაა, რაც რუსეთში საზოგადოებას აერთიანებს“... ტერმინი ნაციზმისგან „გაწმენდას“ გულისხმობს. შესაბამისად, მის გამოყენებას უკრაინის წინააღმდეგ რამდენიმე სტრატეგიული მიზანი უნდა შეესრულებინა: ნაცისტის იარაღი მიეკვრებინა უკრაინის ხელისუფლებისთვის და მისი დამცველებისთვის; გაემიჯნა რუსეთი/რუსები და „ბოროტი“, ნაცისტი უკრაინელები; ქვეყნის შიგნით მოეხდინა მოსახლეობის კონსოლიდირება – განმთავისუფლებლის ხატის ხელმეორედ მორგებით“.⁸

შეუძლებელია გვერდი ავუაროთ „ნაციზმთან“ დაკავშირებით რუსული პროპაგანდის ისეთ „კრეატიულ“ მანიპულირებას, როგორცაა მოსკოვში, შვედეთის საელჩოსთან ავტობუსის გაჩერებებზე ცნობილი შვედების ფოტოების და მათი ისეთი განმანათქვამების განთავსება, რომლებიც, კონტექსტიდან ამოგლეჯილი, ჟღერს როგორც ნაციზმის გამართლება და მხარდაჭერა. მაგალითად, ასტრიდ ლინდგრენის სიტყვები: „მე მირჩევნია მთელი დარჩენილი ცხოვრება ვიყვირო „ჰაილ ჰიტლერ“, ვიდრე აქ, შვედეთში გვყავდეს რუსები. ამაზე ამაზრბენი არაფერი წარმომიდგენია“. სინამდვილეში ეს ციტატა იწყება ასე: „დასუსტებული გერმანია ჩვენთვის ნიშნავს იმას, რომ რუსები დაგვასხდნენ თავზე. ასეთ შემთხვევაში მე მირჩევნია...“;

ინგრიდ ბერგმანი: „წლების მანძილზე მე ვიყავი ჰიტლერის მომხრე, მიხაროდა მისი წარმატებები და განვიცდიდი მის მარცხს“. რეალურად, სრული ციტატა ამ სიტყვების შემდეგ ასე გრძელდება: „როცა ჩემამდე მოაღწია საკონცენტრაციო ბანაკების მტკიცებულებებმა, ჩემი გონება ეწინააღმდეგებოდა იმის მიღებას, რასაც თვალი ხედავდა; და როცა ტეშმარიტებამ გადალახა შინაგანი წინააღმდეგობა, სასოწარკვეთამ შემიპყრო და ზიზღი საკუთარი თავისა, რაც ისედაც მტანჯავდა, აუტანელი გახდა“.⁹

ეს პლაკატები განთავსებულია სლოვანით: „ჩვენ წინააღმდეგი ვართ ნაციზმის, ისინი – არა!“ აქ „ნაციზმთან შეურიგებლობის“ ლაიტმოტივს სხვა

პროპაგანდისტული დატვირთვაცა აქვს: ამ პლაკატების განთავსება და შვედების ნაციზმში დადანაშაულება დაემთხვა შვედეთისა და ფინეთის მიერ ნატო-ში გაწევრიანების განაცხადის შეტანის განზრახვის გაჟღერებას; ეს აქცენტი ფიგურირებს ბი-ბი-სის სიუჟეტშიც.

რუსული მედიის იდეური და ემოციური მუხტის ნაზავი ძალიან გვაგონებს მეორე მსოფლიო ომის დროინდელ პათოსს, ფაშისტების წინააღმდეგ საბრძოლო სულისკვეთების ასამაღლებლად რომ იყო მიმართული.

„რუსები თავისიანებს არ ტოვებენ! ეს ელემენტარული ტეშმარიტება მსოფლიოს ყველა კუთხეშია ცნობილი; როცა გასაჭირი დგება, პირველად სწორედ რუსი ადამიანები მიდიან საშველად. ასეთი დრო ისევ დადგა. უკრაინასა და დონბასში ადამიანებს ყველაფრის გასაჭირი აქვთ: ბავშვებს ძალიან უნდათ თუნდაც შაქრის ნატეხი, უფროსებს ხშირად „ჟუჟუტიც“ არა აქვთ ტრილობისთვის. ჩვენ არ გვჩვევია ადამიანების დაყოფა ჩვენთანებად და სხვებად, ამიტომ გთხოვთ თითოეულს, დავეხმაროთ თუნდაც ერთი რუბლით“.¹⁰

ამ პუბლიკაციას ისეთი სულისშემძვრელი ფოტო აქვს წამძღვარებული (სურ. 1), რომლის მოშველიების გარეშე მის პათოსსა და პროპაგანდისტულ მანიპულირებაზე სათანადო წარმოდგენას ვერ შევიქმნით.

ამგვარი საინფორმაციო ნაკადის პარალელურად, არა მხოლოდ უკრაინულ, არამედ მსოფლიოს მეინსტრიმულ მედიასაშუალებებში, ვრცელდება ინფორმაციები, რომ რუსები ბრძოლის ველზე ტოვებენ დაღუპულ მეზობელთა ცხედრებს და უკრაინული მხარის არაერთი მიმართვის მიუხედავად, უარს აცხადებენ უკრაინელი სამხედროების მიერ სპეციალურ მატარებელ-რეფრიჟერატორებში მოთავსებული ცხედრების გადასვენებაზე; იკვეთება თვალსაზრისი, რომ ვინაიდან რუსეთი მაღავს საომარი მოქმედებების მსხვერპლთა რაოდენობას, ამიტომაც ამბობს უარს ცხედრების გადასვენებაზე.¹¹

ამ თემაზე მუშაობისას გავვიჩინა განცდა, რომ

8 ბურდული, რას ნიშნავს „დენაციფიკაცია“, 2022.

9 В Москве появились плакаты, BBC, 2022.

10 РУССКИЕ, tsargrad.tv, 2022.

11 Kremlin disrespecting families, The Guardian, 2022; Bodies of Dead Russian Soldiers, Euro news, 2022; Dixon, Raghavan, sabelle Khurshudyan, I., L. Stern, D., Russia's, 2022; Rainsford, Russian soldiers abandoned near Kyiv, 2022;

მიუხედავად დიდძალი საილუსტრაციო მასალის მობილიზებისა, არა მხოლოდ რუსული და უკრაინული, არამედ სხვადასხვა ქვეყნის მედიასაშუალებებიდან (რომელთა მხოლოდ მიზერული ნაწილის მოხმობაა შესაძლებელი ამ ფორმატში), საქართველოს ათვლის წერტილიდან ამ თემის განხილვა მაინც არის დაკავშირებული „დისტანციის დაცვის“ საფრთხესთან – რუსეთის დემონიზების და უკრაინის სიმპატიზირების თვალსაზრისით.

„ქართული საზოგადოების რეფლექსია უკრაინის მოვლენებზე განსაკუთრებულია. საქართველო, რომელიც თავად არის რუსული აგრესიისა და ოკუპაციის მსხვერპლი, უკრაინის მხარდაჭერაში განსაკუთრებულად ჩაერთო; ეს იყო ბუნებრივი რეაქცია იმ ხალხისა, რომელიც იგივე მოძალადის მსხვერპლი თავადაც არაერთხელ ყოფილა, და გარკვეულ „შვებასაც“ კი განიცდიდა, რომ, როგორც იქნა, მოძალადის (რუსეთის) რეალური სახე ახლა უკვე მთელმა მსოფლიომ დაინახა“.¹² – ეს ამონარიდი კარგად ხსნის ქართული მედიისა და საზოგადოების განსაკუთრებულ დაინტერესებას რუსეთ-უკრაინის ომის პერიოდში, უკრაინის საკითხის გაშუქების ინტენსიობას და ემოციურ კავშირს, განსაკუთრებით საომარი მოქმედებების პირველი ორი თვის მანძილზე.

ომის დაწყებამდე არსებობდა მოლოდინი, რომ რუსეთის შეიარაღებული ძალები მალე შეძლებდნენ უკრაინული ჯარის წინააღმდეგობის დაძლევას, კიევის აღებას და უკრაინაზე პოლიტიკური კონტროლის დამყარებას, მაგრამ უკრაინის თავგანწირულმა წინააღმდეგობამ შეარყია რუსული არმიის უძლეველობის მითი; ამასთან, უკრაინამ ეფექტური მედია და დიპლომატიური კამპანია წამოიწყო საერთაშორისო მხარდაჭერის მობილიზაციის მიზნით; ყველა სახის მედიაპლატფორმა – ტრადიციული თუ სოციალური, გამოიყენა ომში რუსული წარუმატებლობის დემონსტრაციისთვის და, შესაბამისად, მსოფლიო მედიასივრცის დღის წესრიგისთვის უკრაინის თემა წამყვანი გახდა.

ამ ასპექტის განვითარებისას უკმარობის გრძნობა გაჩნდა, რომ თემის სათაურში არ ფიგურირებს სა-

ზოგადოებასთან ურთიერთობა (პიარი), რომელსაც ბევრჯერ იგივე პროპაგანდასთან ან ინფორმაციით მანიპულირებასთან აიგივებენ.

საზოგადოებასთან ურთიერთობა (პიარი) არა მანიპულირებისა და დემონიზაციის, არამედ მომგებიანი და ეფექტური კომუნიკაციის დამყარების ტექნოლოგია და ინსტრუმენტია. საზოგადოებასთან ურთიერთობის ერთ-ერთმა ფუნქციონირებელმა აივი ლიმ, როცა 1906 წელს საზოგადოებასთან ურთიერთობის საკუთარი სააგენტო დააარსა, უპირველეს ამოცანად დაისახა ყველაფერში ზუსტი ყოფილიყო და ნებისმიერი მისი ნათქვამი სიტყვის დამადასტურებელი ფაქტი დაედო მოთხოვნის შემთხვევაში.¹³ საზოგადოებასთან ურთიერთობის პრაქტიკაში ეს პრინციპი დღემდე ინარჩუნებს აქტუალობას.

უკრაინული საინფორმაციო რეჟიმის ღერძი გახდა პრემიერ-ვოლოდიმირ ზელენსკის ფიგურა, რომელიც საომარი მოქმედებების დაწყებისთანავე იქცა ქარიზმატულ ლიდერად. „სანამ უკრაინელი მებრძოლები შეუპოვრად იბრძვიან ბრძოლის ველზე, პრემიერ-ზელენსკი ინფორმაციულ ომს წარმართავს დასავლეთის დედაქალაქებში“, – წერს პოლ ადამსი, ბი-ბი-სის დიპლომატიური კორესპონდენტი, – „ორი კვირის მანძილზე მან მოასწრო სიტყვით გამოსვლა 10 ქვეყნის პარლამენტარების წინაშე. ყველა მისი გამოსვლის მთავარი მიზანი საერთაშორისო მხარდაჭერის მოპოვებაა, მაგრამ მისი სიტყვები ასევე გამიზნულია მთელი უკრაინელი ხალხისათვის. ის უკრაინულად საუბრობს და უარს ამბობს ამ ტიპის პოლიტიკური გამოსვლებისთვის გამიზნულ მკაცრ კოსტიუმებზე. ზელენსკიმ, რომლის რეიტინგი ომამდე რამდენიმე თვით ადრე მკვეთრად ეცემოდა, როგორც პოლიტიკოსმა წარმოუდგენელი ტრანსფორმაცია განიცადა.“

„მას შეუძლია ნაციის სულს განასახიერებდეს, – ამბობს თავდაცვითი კვლევების გაერთიანებული სამეფო ინსტიტუტის თანამშრომელი, – და არა მხოლოდ სიტყვებით, იმითაც, თუ როგორ გამოიყურება და როგორ ფონზეა გამოსვლების დროს“.¹⁴

ბუნებრივია, რომ უკრაინა მსოფლიოს წამყვანი

Ukraine, Aljazeera, 2022.

12 ანთაძე, აპოკალიფსის, 2022.

13 ვივანი, მასობრივი, თბ., 2013, გვ. 268.

14 Адамс, Уговор и критика, 2022.

მედიასაშუალებების ყურადღების ცენტრში მოექცა, მაგრამ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ უკრაინის ხელისუფლების წარმომადგენლები ეფექტურად იყენებენ ამ ყურადღებას რუსული პროპაგანდის დებინფორმაციულ ნაკადთან დასაპირისპირებლად. „ფრანს-პრესთან“ საუბარში უკრაინის საგარეო საქმეთა მინისტრის პირველი მოადგილე ემინე ჯაფაროვა დებინფორმაციას მესამე მსოფლიო მსოფლიო ომს უწოდებს, „რომელსაც როგორც უხილავ რადიაციას, ვერ ვგრძნობთ და ვერც ვხეებით, მაგრამ იგი თავის მძიმე გავლენას ახდენს ადამიანებზე“.¹⁵

საომარი მოქმედებების დაწყებისთანავე ამოქმედდა სოციალური მედიის განუსაზღვრელი შესაძლებლობები, რომელთაც თანაბარი წარმატებით მიმართავენ, ერთი მხრივ, უკრაინის ხელისუფლების წარმომადგენლები თუ მოქალაქეები დებინფორმაციასთან დასაპირისპირებლად, საგარეო ფრონტზე მაქსიმალური ყურადღებისა და მხარდაჭერის მობილიზებისა და ქვეყნის შიგნით მოსახლეობის სულისკვეთების გასაძლიერებლად და, მეორე მხრივ, სოციალური ქსელების მომხმარებლები მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნიდან, უკრაინის მხარდაჭერისა და დახმარებისათვის. თუნდაც „ფეისბუქის“ ქართულ ჯგუფებში („სოლიდარობა ურაინას“, „Dopomoga Ukraini – უკრაინისთვის“ და სხვა) ათიათასობით ადამიანი გაერთიანებული; ამ ჯგუფების მიზანია საქართველოში მყოფი უკრაინის მოქალაქეების დახმარება, ჰუმანიტარული დახმარების მობილიზება საომარ ვითარებაში მყოფი ადამიანებისათვის, უკრაინაში რუსეთის ომის შესახებ სანდო, გადამოწმებული ინფორმაციების გავრცელება და სივრცის შექმნა ჯანსაღი დისკუსიისთვის და ა.შ.

თუმცა, აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ სოციალურ ქსელებს, ღიაობისა და პლურალისტური გარემოს შექმნის პარალელურად, აქვს მარგინალური და ჩაკეტილი სივრცეების, ე.წ. სოციალური „ბაბლების“ შექმნის ტენდენციაც და ამის დემონსტრირება ქართულენოვანი ფეისბუქსივრცის პოლარიზება რუსეთ-უკრაინის ომთან დაკავშირებით. ორი განსხვავებული პოლუსი იკვეთება არა მხოლოდ ჯგუფებში, არამედ იმ კონკრეტული მომხმარებლების „კედლებსა“ თუ გვერდებზე, რომელთაც ათასობით „ფრენდი“

და გამომწერი ჰყავთ; თუ ერთი პოლუსი უკრაინის დროშის, დროშის ფერი ლურჯ-ყვითელი გულების და *Слава Україні!*-ს თანხლებით ინტენსიურად აზიარებს და აკომენტარებს პოზიტიურ და იმედისმომცემ ამბებს, მეორე პოლუსს „მასხარად“ და გამყიდველად ჰყავს შერაცხული პრეზიდენტი ზელენსკი და წინასწარმეტყველებენ, რომ უკრაინის ომში ჩათრევისთვის მას აუცილებლად გაასამართლებენ; უკრაინის ხელისუფლებასა და დასავლეთს ბრალს სდებენ ომში საქართველოს ჩათრევის განზრახვაში და, უფრო მეტიც, მესამე მსოფლიო ომის პროვოცირებაში და ა.შ. ძნელი შესამჩნევი არაა, რომ ამ პოლუსის პათოსი სრულ უნისონშია რუსულ დებინფორმაციულ ნარატივთან.

ამ მოხსენების ფორმატში შეუძლებელია შესაბამისი საილუსტრაციო მასალის მოხმობა, მაგრამ აუცილებლად უნდა შევაჩეროთ ყურადღება ომის საინფორმაციო ველის რამდენიმე მდგენელზე, რომლებიც, შეიძლება ითქვას, ჟურნალისტურ პროდუქციაზე არანაკლებ (და ზოგჯერ მეტადაც!) რეზონანსული ხდება და ეფექტურად „მუშაობს“.

საომარი მოქმედებების პირველივე დღეებიდან მედიაში ფიგურირებდა ინფორმაცია ლეგენდარულ უკრაინელ მფრინავზე, „კიევის აირდილზე“, რომელმაც მტრის არაერთი თვითმფრინავი ჩამოაგდო. აპრილის მიწურულს გავრცელდა ინფორმაცია, რომ სტეფან ტარაბალკა, რომელიც ამ ფსევდონიმის უკან იდგა, ბრძოლისას დაიღუპა. ამ ამბავს ზვავით აგორებული მეინსტრიმული საინფორმაციო ნაკადი მოჰყვა სოციალურ ქსელებში, განსაკუთრებით „ფეისბუქზე“.

უკრაინის შეიარაღებული ძალების საჰაერო სარდლობამ გავრცელა განცხადება, რომ ინფორმაცია „კიევის აირდილის“ სავარაუდო გარდაცვალების შესახებ სიმართლეს არ შეესაბამება, რადგან ის არ არის კონკრეტული პიროვნება; „კიევის აირდილი“ ავიაციის მე-40 ბრიგადის პილოტების კრებითი სახეა; „კიევის აირდილი ეს არის სუპერგმირი-ლეგენდა, რომელიც შექმნეს უკრაინელებმა. უფრო ზუსტად ეს არის კრებითი სახე საჰაერო ძალების ტაქტიკური ავიაციის მე-40 ბრიგადის პილოტების, რომლებიც იცავენ დედაქალაქის ცას და მოულოდნელად ჩნდები-

15 AGENCE FRANCE-PRESSE, La désinformation, 2022.

ბიან იქ, სადაც მათ არ ელიან“, – ნათქვამია განცხადებაში.¹⁶

ნიკოლოზ ლოლაძე, ფეისბუქმომხმარებელი, რომელსაც 9.000-ზე მეტი გამომწერი ჰყავს და რომელიც ყოველდღიურად აქვეყნებს პოსტებს საომარ ვითარებაზე, წერდა: „მეგობრებო, „კიევის აჩრდილი“ არის მითი – ზღაპრული გმირი, რომლის არსებობაც ძალიან სჭირდებოდა უკრაინას ომის პირველი დღეების წყვდიადში. დღეს უკრაინას ზღაპრები აღარ სჭირდება, ყოველი უკრაინელი – ფრონტის ხაზზე, თუ ზურგში, თუ ოკუპაციაში – გმირია, მათ საკუთარი ძალა იწამეს და ბუსტად იციან, რომ ყოველ მათგანში, კაცში და ქალში, არის ის ნაპერწკალი, ის ძალა, რომელიც მალე მორდორის ყველა ბინძურ ნათითურს უკვალოდ ამოშანთავს მათ მიწაზე.“ (@nikoloz.loladze)

ამგვარი რომანტიზებული-ჰეროიკული შეფერილობა მიიღო და ფართო რეზონანსი ჰპოვა არაერთმა ამბავმა, რომელთაგან ზოგიერთი, შესაძლოა, მართლაც მითოლოგიზებულია: ბოშების მიერ რუსული ტანკის მოპარვის ამბავი, უკრაინელი ტრაქტორისტების მიერ მიტოვებული რუსული ტექნიკის მოპოვება, უკრაინელი ლექტორის მიერ სანგრიდან მობილურით ჩატარებული ლექცია, უკრაინელი ბებო, რომელმაც ღვეზელით მოწამლა რუსი სამხედროები და სხვა ამგვარი.

კრეატიულად შეიძლება შეფასდეს საფოსტო მარკა, რომელიც „უკრაინის დამამბადა კუნძულ ზმინის დამცველების მიერ რუსული სამხედრო გემის „ცნობილი მიმართულებით“ გაშვების კონტენტზე (სურ. 2). მარკამ ბუმი გამოიწვია და კიდევ უფრო პოპულარული გახდა უკრაინელი სამხედროების მიერ რუსული ფლოტის ფლაგმან „მოსკვას“ ჩაძირვის შემდეგ. ხუთ დღეში თითქმის ნახევარი მილიონი მარკა გაიყიდა.¹⁷

დასასრულ, აუცილებლად უნდა ვახსენოთ სოციალურ ქსელებში ესოდენ პოპულარული ვიზუალური

მემები, რომლებშიც მყისიერად აისახა ომი და მისი თანმხლები პერიპეტეიები; მაგალითად:

„კიევი – რუსული ქალაქების დედა“: „რომ მცოდნოდა, აბორტს გავიკეთებდი“ (სურ. 3).¹⁸

„მაგდანა: „ჩემს მაწონს რუსულ ბაზარზე არ შევიტან!“ – ეს ქართული მემიკ (სურ. 4) უშუალო კავშირშია რუსეთ-უკრაინის ომის საინფორმაციო რეზონანსთან: 2022 წლის 6 მარტს, რუსულმა საინფორმაციო სააგენტომ, „რია ნოვოსტიმ“ გაავრცელა ინფორმაცია, რომ რუსეთის ვეტერინარისა და ფიტოსანიტარული ზედამხედველობის ფედერალურმა სამსახურმა (როსსელხიზნადზორი) 15 ქართულ კომპანიას რუსეთში რძისა და რძის პროდუქტების მიწოდების ნება დართო. რუსეთის საინფორმაციო საშუალებების მიერ გაჟღერებულმა ინფორმაციამ, რომელსაც წინ უძღოდა უკრაინაში შეჭრის გამო რუსეთისათვის საერთაშორისო სანქციების დაწესება, ქართულ მედიაში ვნებათაღელვა გამოიწვია და მყისიერად აისახა სოციალურ მედიაში „მაგდანას მემის“ ვირუსული გავრცელებით.

დასასრულ, ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ერთ გარემოებაზე: საომარი მოქმედებების ვითარებაში, თუნდაც თანამედროვე ულტრატექნოლოგიურ პირობებში, შუძლებელია ურიცხვი და ხშირად ურთიერთგამომრიცხავი ინფორმაციების იმგვარად გადამოწმება, როგორც ამას სტატიის დასაწყისში ნახსენები თუკიკიდე აკეთებდა; ისეთი სანდო მედიასაშუალებების, როგორც თუნდაც ბი-ბი-სია, მასალებში ხშირად ფიგურირებს რემარკა, რომ შეუძლებელია ინფორმაციის გადამოწმება და რედაქცია ეყრდნობა პირველწყარო(ებ)ს; ეს წყაროები, უმეტესწილად, ან ერთი, ან მეორე მხარის თვალსაზრისს, ინტერპრეტაციას წარმოადგენს და მათი შეჯერებისას, უკეთეს შემთხვევაში, შეგვიძლია „შუალედური“ აზრი შევიქმნათ, სიმართლე და სიზუსტე კი ინფორმაციის გვაგში, დებინფორმაციის, პროპაგანდისა და პიარის მძლავრ ნაკადებში ხშირად ისე იკარგება, როგორც ნემსი თივაში.

16 Brown, Ghost of Kyiv, Times, 2022; კიევის აჩრდილი, on.ge, 2022.

17 უკრაინული საფოსტო მარკა, commersant.ge, 2022.

18 Киев, polit.reactor, 2022.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ანთაძე, გ., აპოკალიფსის ოთხი მხედარი, 2022, https://mediacritic.ge/blog/-apokalipsis-otkhi-mkhedari?fbclid=IwAR2fHkA-iwoUGXbKrrMbLMKia_LLJKHdaOqYcOYA7ENmGrsczfpIvPrOsk
- ბურდული, ნ., რას ნიშნავს „დენაციფიკაცია“ და რატომ აირჩია კრემლმა უკრაინაში ომის „გასამართლებლად“, 2022, https://netgazeti.ge/life/609559/?fbclid=IwAR1jOpgeyIbT6dEYCuDKVuKRF_QRETM90TfM0suqHZRgRFITBUu_QZPg8jA
- გობალიშვილი, ნ., კალანდაძე, მ., რუსული დებინფორმაციის ტენდენციები საქართველოში უკრაინის ომის პარალელურად, 2022, https://idfi.ge/ge/tendencies_of_russian_disinformation_in_georgia_along_with_the_war_in_ukraine
- ვივიანი, ჯ., მასობრივი კომუნიკაცია, თბ., 2013
- ირეტონი, შ., პოპეტი, ჯ., ჟურნალისტიკა, „ყალბი ამბები“ და დებინფორმაცია, 2021.
- კოვაჩი, ბ., როზენსტილი, ტ., ჟურნალისტიკის ელემენტები, თბ., 2006.
- კიევის ანრდილი არ დაღუპულა - რას ამბობენ უკრაინაში ლეგენდად ქცეულ მფრინავზე, 2022, <https://on.ge/story/103246-კიევის-ანრდილი-არ-დაღუპულა-რას-ამბობენ-უკრაინაში-ლეგენდად-ქცეულ-მფრინავზე>
- ოფიციალური კომუნიკაცია რძის პროდუქტების რუსეთში ექსპორტთან დაკავშირებით, 2022 https://idfi.ge/ge/official_communication_regarding_the_export_of_dairy_products_to_russia
- AGENCE FRANCE-PRESSE, La désinformation s'apparente à une «3e guerre mondiale», selon une ministre ukrainienne, 2022, <https://www.lesoleil.com/2022/03/26/la-desinformation-sapparente-a-une-3e-guerre-mondiale-selon-une-ministre-ukrainienne-2d450e60ef55721c2b89b8fb4a944ce0>
- Brown, L., Ghost of Kyiv is alive in all pilots fighting for Ukraine, says air forc, 2022
- <https://www.thetimes.co.uk/article/ghost-of-kyiv-who-shot-down-more-than-40-russian-aircraft-dies-in-battle-q3sq0hztX>
- Dixon, R., Raghavan, S., sabelle Khurshudyan, I., L. Stern, D., Russia's war dead belie its slogan that no one is left behind, 2022, https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/08/russia-war-dead-soldiers-bodies/?fbclid=IwAR3211mBJIQNQ01lswcRRUEUImYod0VBjxFFxIdlSc813W_3gzL_00-yX4
- Desinformation - censure, hacking: opinion, nerf de la guerre en Ukraine, 2022
- <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/la-grande-table-idees/desinformation-censure-hacking-l-opinion-nerf-de-la-guerre-en-ukraine-5807198>
- Rainsford, S., Russian soldiers abandoned near Kyiv, 2022, https://www.bbc.com/news/world-europe-61571855?fbclid=IwAR1-2ICX6NZgCfzqRsyioqGLNqbZ2ndybqxyqIRtrkjdpT0Tt3jfHi0kJyoРоссияне одобряют войну в Украине. В чем кроется причина, 2022, https://www.youtube.com/watch?v=C_39n3AUQv0
- Поддерживают ли россияне войну в Украине?, 2022, <https://www.bbc.com/russian/news-60662712>
- https://tsargrad.tv/shows/pokazhite-jeto-svoim-detjam-skazka-pro-vanju-i-mykolu_503800?fbclid=IwAR3d3iMq0Jf8_HcfN4GyUptGWXhpzsaN4TDMo6Rv5k97BKugypnW0kHSLK0
- <https://formulanews.ge/News/65868>
- ТРИБУНАЛ В ЛДНР: «АЗОВЦЕВ» ЖДУТ СУД И РАССТРЕЛ – МАЛОФЕЕВ, 2022, https://tsargrad.tv/news/tribunal-v-ldnr-azovcev-zhdut-sud-i-rasstrel-malofeev_559948
- Германская разведка сообщила о воюющих в Украине «российских неонацистах». Они и сами этого не скрывают, 2022, <https://www.bbc.com/russian/news-61524914?fbclid=IwAR3qhWoyeUJrHtOYNQYiMN8U9zzxE1DimMv3iPDVdliewME3n24T3U8oFGk>
- В Москве появились плакаты, обвиняющие шведов в нацизме. Что с этим не так?, 2022 <https://www.bbc.com/russian/media-61357641>

- РУССКИЕ СВОИХ НЕ БРОСАЮТ! ПРИШЛО ВРЕМЯ ПОМОЧЬ, 2022, https://tsargrad.tv/news/russkie-svoih-ne-brosajut-prishlo-vremja-pomoch_517321
- https://www.theguardian.com/world/2022/mar/28/kremlin-russia-families-return-dead-bodies-ukraine-volodymyr-zelenskiy?fbclid=IwAR3YaNovPBFuq_y3QsRmx3ggWxouRBIM-UkZ21wsa5-DzvRPhK5bsF689vU
- https://www.euronews.com/2022/05/14/ukraine-prepares-to-send-bodies-of-dead-russian-soldiers-back-home?fbclid=IwAR35XMr3KOR_sXbMpPYItDNzSbYU3y-Bgk60EUNsBq05qAayDqOuvkPJPos
- https://www.aljazeera.com/gallery/2022/4/3/photos-ukraine-retreating-russians-leave-trail-of-dead-bodies-near-kyiv?fbclid=IwAR3U1dhkmkW9-EDaXAbJDaBp-l6adumlyexyNLwlKc0hTcp_EEEE4HarHY
- Адамс, П., Уговор и критика: как Владимир Зеленский завоевывает общественное мнение на Западе, 2022, [https://www.bbc.com/russian/features-60867804?xtor=AL-73-\[partner\]-\[bbc.news.twitter\]-\[headline\]-\[russian\]-\[bizdev\]-\[isapi\]&at_campaign=64&at_custom3=BBC%20News%20Russian&at_custom2=facebook_page&at_custom1=link&at_custom4=681D707C-ABF8-11EC-8138-F4D94744363C&at_medium=custom7&fbclid=IwAR2uURwCLqNrgBH_1pLL7kbwWrYX_TZpuxPn20KdbjN7tX6kOjLR36KXSrg](https://www.bbc.com/russian/features-60867804?xtor=AL-73-[partner]-[bbc.news.twitter]-[headline]-[russian]-[bizdev]-[isapi]&at_campaign=64&at_custom3=BBC%20News%20Russian&at_custom2=facebook_page&at_custom1=link&at_custom4=681D707C-ABF8-11EC-8138-F4D94744363C&at_medium=custom7&fbclid=IwAR2uURwCLqNrgBH_1pLL7kbwWrYX_TZpuxPn20KdbjN7tX6kOjLR36KXSrg)
- <https://www.facebook.com/nikoloz.loladze>
- <https://commersant.ge/ge/post/ukrainuli-safosto-marka-warwerit-ruskiy-voenniy-korabl-idi-ebay-ze-1000-dolarad-iyideba>
- http://polit.reactor.cc/post/5141903?fbclid=IwAR2nJvifr9eTSYrvhjNY0EUbKr1dYz347oomTinZjFzszv_chDfvsx6zoul

INFORMATION, DISINFORMATION, AND PROPAGANDA IN THE ARSENAL OF WAR

Laura Kutubidze, Lali Dzamukashvili

Keywords: Information, disinformation, propaganda, public relations (PR), information warfare, denazification, social media, memes, Zelensky

In a strongly established global information society, when World War III was thought to be a war of information, the world has found itself facing a danger of very “real”, “traditional” world war: with tanks, bombings, mistle attacks, and—unlike in the previous two world wars—drones! The most crucial difference is the choice of weapon: the power of information.

The Russia-Ukraine war, along with the unprecedented mobilization on the Ukrainian side leading to the Western world’s alliance against Russian aggression, is also characterized by reaching the maximum capacity of the most powerful weapon today, the “media machine”. The potential of traditional media could never compare to the limitless possibilities that social media possesses for spreading either information or misinformation in practically unlimited virtual time and space.

In the mainstream news agendas regarding the Russia-Ukraine war, it is clear that the “Overton windows” of Russian propaganda and conspiracy are mostly placed “inside”, that is, aimed at Russia’s huge domestic audience, while the Ukrainian news arsenal dominates effectively in the global news mode.

“**A**nd regarding the narrative of events, far from permitting myself to derive it from the first source that came to hand, I did not even trust my own impressions, but it rests partly on what I saw myself, partly on what others saw for me, the accuracy of the report being always tried by the most severe and detailed tests possible. My conclusions have cost me some labor from the want of coincidence between accounts of the same occurrences by different eye-witnesses, arising sometimes from imperfect memory, sometimes from undue partiality for one side or the other.”¹

These words were written by the Greek “correspondent” Thucydides, who strived to convince his audience that he could be trusted, in the introduction of his review of the Peloponnesian War. He wanted people to know the truth about the war. The chronicler of the Peloponnesian War probably could not have imagined that, 2500 years after his statement, in the age of limitless possibilities for obtaining, verifying, and distributing information, the global information space would be virally “infected”

by false information and that itself information would become a powerful weapon.

If we consider the works of Thucydides, i.e. antique era, as a starting point, we can assume that from there to the present, the circles of processing information always come to one point, the most infallible principle of true and accurate storytelling/news is the constant verification of information; and in this sense, nothing has changed since the Thucydides era!

The main change in the process of distributing information is that for centuries, millennia, at every stage of civilization, the main challenge was the acquisition of information, the scarcity of information itself, only within the last three decades has this tendency changed, the biggest challenge is no longer the lack of information, but its excess, the inability to filter out true and reliable news in the all-poisonous information flows, information chaos.

“News’ means verifiable information in the public interest, and information that does not meet these

¹ Kovach, Rosenstiel, *Journalistic*, 2006, pg. 82.

standards does not deserve the label of news,” cites the guidebook “Journalism, “Fake News” and Disinformation” published under the auspices of UNESCO; As for “disinformation” it is defined as follows: “Term disinformation is generally used to refer to deliberate (often orchestrated) attempts to confuse or manipulate people through delivering dishonest information to them. This is often combined with parallel and intersecting communications strategies and a suite of other tactics like hacking or compromising of persons.”²

In information warfare, disinformation has more power than tanks and sometimes can even surpass it, we read in the article of “Radio France”: “Disinformation, censorship, hacking: public opinion, the backbone of the war in Ukraine.”³

False information created or disseminated without manipulative or malicious intent can be classified as a separate category. Nevertheless, despite its nature, all categories pose threat to society, though disinformation can be seen as particularly dangerous because it is often organized and well-supported financially and technologically.

Disinformation and misinformation are mostly spread through social networks and social messages; in the modern information space (and not only online), traditional and social media content is also mixed and combined in a way that it is not easy to separate them even for media specialists, and especially not for ordinary users. Accordingly, journalism is most likely to be blamed for manipulating information. But the so-called problem with “weak journalism”, journalism that ignores standards, is lack of professionalism, which is not the same as disinformation.

Our paper, however, does not examine the theoretical aspects of this topic, but the informational resonance of the Russian-Ukrainian war, the “amplitude” of which is determined, on the one hand, by the narrative of the Russian “propaganda machine” and, on the other hand, by the Ukrainian heroic-patriotic narrative.

In the mainstream news covering the Russia-Ukraine war, it is clear that the “Overton windows” of Russian

propaganda and conspiracy are mainly “opening inward”, i.e. directed toward the masses of the Russian domestic audience, while Ukraine’s communication arsenal is trying to create a united spirit both within the country as well as outside, to gain Western support and aid to deal with Russian aggression.

To form a better idea of the possibilities of Russian propaganda, it is enough to show that $\frac{3}{4}$ of the Russian population supports the war with Ukraine. According to the results of polls conducted by a group of independent Russian sociologists, by the end of February 2022, only a few days after the war had started, the number of war supporters in Russia increased even more. The vast majority of the war supporters (73%) have trust in the state-owned media.⁴

It is difficult to imagine that in the modern global information space, more than half of the population of 140 million people believe that Mariupol, Bucha, and Irpen were destroyed by the Russian army, maternity hospitals were bombed, civilians tortured and killed, women and children raped only within the scopes of special operation against the Ukrainian “Nazis”.

One of the best illustrations of Russian propaganda is the animated video “Vanya and Mykola”^{5,6} aimed at explaining the Russia-Ukraine “conflict” to children in Russia. Russian Vanya and Ukrainian Mykola have been friends since childhood, but Mykola (Ukraine) makes new friends (US, Germany) and bullies old friends (Lugansk and Donetsk). Vanya (Russia) confronts the bully and takes away the sticks that he uses to beat kids with from Mykola. A similar situation happened in real life. Ukraine started oppressing Russian settlements, so Donetsk and Lugansk regions wanted to separate from Ukraine and join Russia, Ukraine did not agree and started a war with these territories; Russia tried to stop the killing of civilians and solve the issue peacefully, but Ukraine ignored all calls to maintain peace, so Russia decided to take away weapons from Ukraine. Some countries began to blame Russia for starting the war. Countries around the world accused Russia of starting the war. “I am just destroying Ukraine’s weapons so they cannot be used

2 Ireton, Posetti, Journalism, 2021, pg. 7.

3 Desinformation, Radiofrance.fr, 2022.

4 Russians Support BBC, 2022; Same on youtube.com, 2022.

5 tsargrad.tv, 2022.

6 TV Formula, 2022.

against Donetsk and Lugansk,” answers Russia. But the West does not listen to Russia because Ukraine is telling everyone that Russia wants to kill people,” says the narrator of the animation.

“Our country always advocates peace and open discussion of any conflict,” states the end of the animation. The caption of the video reads “Show this to your kids: tale of Vanya and Mykola” (The author of the video is 1rus.ru known as tsargrad. tv).

We specifically mention this animation, not only because of its crude propaganda effect on children but also because the main messages of the Russian news space also revolve around the same narrative, notably after the Russian invasion of Ukraine, when almost all opposing media outlets were shut down.

As soon as the war started, the Russian authorities banned and blocked the use of the word “war” not only by the traditional media and social media outlets, but also making it punishable to mention it during the protests and expressing one’s opinion, replacing it with the term “special military operation”.

One of the main goals of the “special operation”, to overthrow the “Nazi” powers in Ukraine, is the narrative that Russian propaganda and disinformation flows build on.

Konstantin Malofeev, the founder of “Tsargrad” TV channel, announced on the air that there is no need to treat the Ukrainian neo-Nazis from the “Azov” battalion kindly: “They should end up the same way those whom they aspired to be like, were finished, with a trial and death sentence.⁷ (“Tsargrad” is an ultra-conservative and propagandist media outlet, for years its editor-in-chief was Alexander Dugin, the main ideologist of Russian imperialism, known for his ultra-nationalist and neo-fascist views).

“Vladimir Putin justifies his aggressive war with ‘denazification’ of Ukraine. An internal document of the German Federal Intelligence Service testifies that Moscow’s army is supported by right-wing extremist groups, reports the German Der Spiegel. According to German intelligence, the Russian ‘right-wing extremists and na-

tionalists’ fighting in Ukraine turned out to be Rusich units of the ‘Russian Imperial Movement’ group“.⁸ Reports the lead BBC publication on May 22, based on the collective material from the BBC, Der Spiegel, Deutsche Welle, and Telegram, according to the specific facts, names and photographs, it becomes plausible that this group of “Nazis” has been participating in the military operations of the Russian forces in Ukraine since 2014 and are known for their “special brutality”.

Why “denazification”? Based on expert opinions, on-line newspaper Netgazeti reports: “For the population of Russia, the memory of lives lost in the World War II is of the greatest importance and it is perhaps, to this day the only thing that unites the society in Russia. The term implies complete ‘cleansing’ of Nazism. Accordingly, its use against Ukraine had to fulfill several strategic goals: attach the Nazi label to the Ukrainian government and its defenders; separate Russia/Russians and ‘evil’, Nazi Ukrainians; consolidate the population inside the country by adapting the image of the savior once again“⁹

When discussing Russian propaganda in connection with “Nazism”, we have to bring up the “creative” manipulation tactics, such as placing posters of famous Swedes and their statements at bus stops near the Swedish Embassy in Moscow, phrases that are taken out of context, sound like justification and support for Nazism. For example, Astrid Lindgren’s words: “I think I’d rather be saying ‘Heil Hitler’ than have Russians overrun Sweden. It’s scarcely possible to imagine anything more terrible.” In reality, Lindgren’s quote goes: “And a weakened Germany can only mean one thing for us in Scandinavia, we’ll be overrun by Russians....“ ;

Ingrid Bergman: “For years I have been a big supporter of Hitler, rejoicing in his successes and experiencing his failures.” In reality, Bergman’s words continue: “When the doors to the concentration camps were thrown open, at first, I did not want to believe my eyes. When the truth came out it was a hideous shock for me. Brutally and violently I have suddenly been ripped off my innocence.“¹⁰

These posters had the slogan: “We are against Na-

7 Tribunal in LDNR, tsargrad.tv, 2022.

8 German intelligence.

9 Burduli, What does “denazification” mean, 2022.

10 In Moscow appeared, BBC, 2022.

zism, they are not!” Here, the leitmotif of “non-reconciliation with Nazism” carries another hidden layer of propaganda: placing these posters and accusing Swedes of Nazism coincided with the announcement of Sweden’s and Finland’s intention to apply for NATO membership; this emphasis also appears in the BBC piece.

The mixture of ideological and emotional themes presented by the Russian media is very reminiscent of the propaganda of the Second World War aimed at raising the fighting spirit against fascism.

“The Russians never leave their people! This one simple fact is known all around the world; when there’s trouble, Russians are the first to come to rescue. Troubled times have come again. Civilians in Ukraine and Donbas require the essentials: children dream of a single piece of sugar, while adults are running out of bandages for their wounds. We do not divide people into ‘ours’ and ‘others’, so please help everyone out there with even one ruble.”¹¹

The header of this publication is this gut-wrenching picture, and without presenting the visuals some even underestimate the scope of propaganda and manipulation (fig. 1).

Contrary to the information flows above, Ukrainian and nearly all mainstream outlets worldwide are reporting Russian soldiers leaving the bodies of dead fighters on the battlefield and, despite numerous appeals from the Ukrainian side, refusing to transfer the bodies placed in special refrigerated trains provided by the Ukrainian military; According to many, Russia hides the number of victims of hostilities, hence the refusal to repatriate the bodies.¹²

While working on this paper, we had a feeling that despite gathering a large amount of illustrative material not only from Russian and Ukrainian media but also from media outlets of various countries worldwide (from which only a small percentage can be used in this format), from the point of view of Georgia, the discussion of this topic is still related to the danger of not “keeping the distance”, in terms of demonizing Russia and sympathiz-

ing with Ukraine.

“Georgian society’s reflection on the events of Ukraine is special. Georgia, being a victim of Russian aggression and occupation, was particularly involved in supporting Ukraine, a natural response from the people who themselves have been victims of the same bully more than once, and even felt a certain ‘relief’ that the real face of their bully (Russia) has now been revealed to the whole world.”¹³ This excerpt efficiently explains the particular interest of both Georgian media and society towards the Russia-Ukraine war, the emotional connection and intensity in covering the topic, especially during the first two months of the war.

Before the war had even begun, experts expected Russia’s armed forces easily to overcome the resistance of the Ukrainian army, occupy Kyiv, and establish political control over Ukraine, but Ukraine’s selfless resistance completely undermined the myth of the invincibility of the Russian army. In addition, Ukraine launched an effective media and diplomatic campaign to mobilize international support. Media platforms from all over the world, both traditional and social, were used to expose Russia’s failures, all the while the topic of Ukraine dominated the world’s media agenda.

While developing this aspect of the topic, we felt the lack of mentioning public relations (PR) in the title of this paper, as PR is often compared with propaganda and manipulation.

PR is not a technology and tool for manipulation and spreading disinformation, but a rather powerful tool for establishing beneficial and effective communication. One of the founders of public relations, Ivy Lee, who founded her public relations agency in 1906, made it her primary task to be accurate and precise at all times and to be able to provide proof for her every word upon request.¹⁴ This principle remains relevant to this day.

The axis of Ukraine’s information flows is the figure of President Volodymyr Zelensky instantly seen as a charismatic leader after the start of the war. “While his army has fought tenaciously on the battlefields of Ukraine,

11 Russians, tsargrad.tv, 2022.

12 Kremlin disrespecting families, The Guardian, 2022; Bodies of Dead Russian Soldiers, Euro news, 2022; Dixon, Raghavan, S., Sabelle Khurshudyan, I., L. Stern, D., Russia’s, 2022; Rainsford, S., Russian soldiers abandoned near Kyiv, 2022; Ukraine, Aljazeera, 2022.

13 Antadze, Apocalypse, 2022.

14 Vivian, Mass Communication, 2013, p. 268.

Volodymyr Zelensky has waged an information war on the capitals of the Western world," reports Paul Adams, the diplomatic correspondent at BBC. He addressed 10 parliaments in two weeks, receiving standing ovations everywhere. Mr. Zelensky captivated audiences, with politicians electrified by his unconventional, direct rhetoric, and fixed too in the uncomfortable spotlight of the Ukrainian leader's righteous anger. But he is also talking for and to his people. He speaks in Ukrainian and shuns the sharp suits normally associated with this kind of political spectacle. It is an extraordinary transformation for a politician whose approval rating had been falling for months before the war began.

"He knows how to embody the spirit of the nation," says Jonathan Eyal of the Royal United Services Institute. "Not only in speech but also in the way he appears, in his backdrop, where he speaks."¹⁵

Naturally, Ukraine has become the center of attention among the world's leading media outlets, but it is especially noteworthy that the representatives of the Ukrainian government effectively use this attention to disregard the disinformation flow of Russian propaganda. In a conversation with France-Presse, the First Deputy Foreign Minister Ukraine, Emine Jafarova, calls disinformation the Third World War, "which, like invisible radiation, we cannot feel or touch, but it has a heavy impact on people".¹⁶

The beginning of the war brought out the unlimited possibilities of social media, used equally successfully, on the one hand, by the Ukrainian government and the citizens to counter disinformation, gain maximum attention and support of the world, and strengthen the spirit and encourage the population within the country of the population inside the country, and on the other hand, by users of social networks from all around the world, to support Ukraine and raise funds to help the nation. Even Georgian Facebook groups ("Solidarity to Ukraine", "Dopomoga Ukraini/for Ukraine" and others) unite tens of thousands of people. The purpose of these groups is to help Ukrainian citizens in Georgia, to mobilize humanitarian aid for people within active war zones, to spread reliable, verified information about Russia's war in Ukraine,

to create a space for healthy discussion, etc.

Notably, however, social networks, along with creating an opportunity for open and pluralistic space for expression, tend to create enclosed spaces, so-called social "bubbles", perfectly demonstrated by the polarization of the Georgian Facebook space in regards to Russia-Ukraine war. We can observe two opposite sides not only in larger groups but also on the pages of specific users with over thousands of Facebook friends and followers. While one "side" actively shares and comments on positive and hopeful news from the war, accompanied by the flag of Ukraine and the hashtag *Slava Ukraїni!*, the other side is busy disgracing President Zelensky, claiming he is a traitor and predicting he will even be prosecuted for "dragging" Ukraine into the war. Furthermore, they are accusing Ukrainian and Western authorities of intending to involve Georgia in the ongoing war, thus provoking the third world war, etc. The pathos of these accounts is in complete unison with the narrative of Russian disinformation.

Within the format of this report, it is impossible to demonstrate all the relevant illustrative materials, but we must address a few aspects compiling the field of the war that resonate and affect audiences no less (and sometimes maybe even more!) than journalistic pieces.

From the very first days of the war, the media circulated information about the legendary Ukrainian pilot, the Ghost of Kyiv shooting down several enemy planes. At the end of April, it was reported that Stefan Tarabalka, who was behind this pseudonym, was killed in battle. This story was followed by an avalanche of news on social networks, especially on Facebook.

The Ukrainian Air Force issued an official statement denying the information about the alleged death of the Ghost of Kyiv, as it represents the collective face of the pilots of the 40th aviation brigade rather than one specific person: The Ghost of Kyiv is a superhero-legend figure created by Ukrainians! The #GhostOfKyiv is alive, it embodies the collective spirit of the highly qualified pilots of the Tactical Aviation Brigade successfully defending #Kyiv and the region", The Air Force wrote on Twitter.¹⁷

Nikoloz Loladze, a Facebook user with more than

15 Adams, Persuasion and criticism, 2022.

16 AGENCE FRANCE-PRESSE, La désinformation, 2022.

17 Brown, Ghost of Kyiv, Times, 2022, Ghost of Kyiv, On.ge, 2022.

9,000 subscribers who publishes daily posts about the war, also wrote regarding this myth: “Dear friends, the Ghost of Kyiv is a myth, a fabulous hero, whose presence was much-needed light in the darkness of the first days of the war in Ukraine. Today, Ukraine is no longer in need of fairy tales, every Ukrainian fighting on the front line, sitting in a bunker, or waiting out in the occupied regions is a hero, they believed in their strength and know for sure that every man and woman carries that spark, that strength that will soon wipe off all the dirty imprints of Mordor from their land without a trace“ (@nikoloz.lodze).

Several such stories circulated with romanticized-heroic hues and found a wide resonance among the masses, some of which were perhaps indeed mythologized: the story of the theft of a Russian tank by Romani people (commonly addressed as Gypsies), Ukrainian farmers taking over the abandoned Russian equipment, a lecture given by a Ukrainian professor via mobile phone from a trench, a Ukrainian grandmother who poisoned Russian military with pies, etc.

The postal stamp made by Ukrposhta after the famous incident and phrase by the defenders of Snake Island can be considered creative as well. The stamp found instant popularity and became even more important after the Ukrainian military sank the Russian flagship *Moscow*. Within five days after the release of the stamp, almost half a million items were sold.¹⁸ (fig. 2).

Last but not least, we should discuss visual memes that instantly became viral on social networks, perfectly reflecting the war and its accompanying vicissitudes; For

instance:

“Kyiv the mother of Russian cities“: “Had I known this, I’d get an abortion“¹⁹ (fig. 3).

Magdana (famous Georgian character): “I won’t sell my Matsoni at a Russian market!“ (fig. 4).

This Georgian meme is also directly linked to the news feedback on the Russia-Ukraine war: on March 6, 2022, Russian news agency Rianovosti reported that the Russian Federal Service for Veterinary and Phytosanitary Supervision allowed 15 Georgian companies to supply Russia with milk and dairy products.²⁰ The information—broadcast by Russian news media and preceded by the imposition of international sanctions on Russia due to its invasion of Ukraine—stirred up the passion of Georgian media outlets and was immediately reflected in the viral spread of the Magdana meme in social media.

Lastly, we should emphasize one of the circumstances: in the situation of military operations, even in the modern, ultra-technological era, it is practically impossible to verify countless and often contradictory information sources in the way mentioned at the beginning of the article. Even in the reports of such reliable media as BBC there is often an editorial disclaimer that it is impossible to verify the information and the editors rely on the primary source(s). In the most cases, these sources represent the point of view, interpretation of either one of the two sides, and when presented with information, audiences can formulate an “intermediate” opinion. Unfortunately, the truth and accuracy can often get lost in the mass circulation of information, amid powerful streams of disinformation, propaganda, and PR.

18 Post mark, *Commersant.ge*, 2022.

19 Kiev, *Ppolit.reactor*, 2022.

20 Official Communication, *Idfi.ge*, 2020.

REFERENCES:

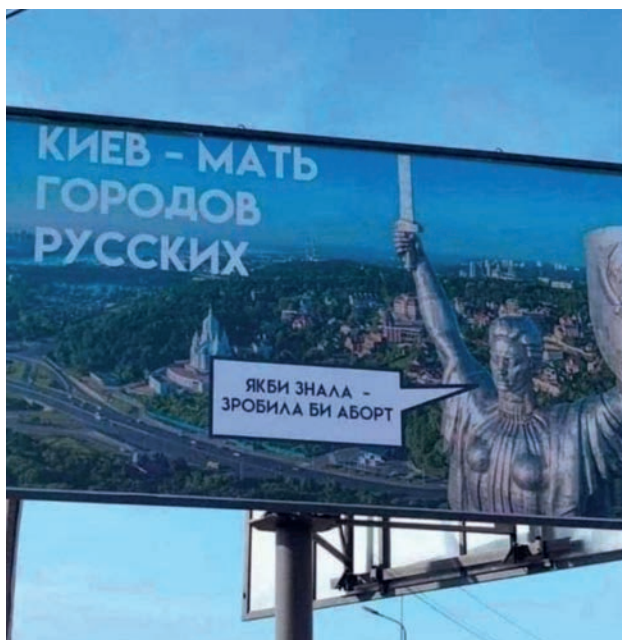
- Antadze, G., The four horsemen of the apocalypse, 2022, https://mediacritic.ge/blog/-apokalipsis-otkhi-mkhedari?fbclid=IwAR2fHkA-iwoUGXbKrrMbLMKia_LIJKHdaOqYcOYA7ENmGrsCzfpIviPrOsk
- Burduli, N. What does “denazification” mean and why did Kreml choose it to “justify” the war against Ukraine, 2022, https://netgazeti.ge/life/609559/?fbclid=IwAR1jOpgeylbT6dEYCudKVuKRF_QRETM90TfM0uuqHZRgRFITBUu_QZPg8jA
- Gozalishvili, N., Kalandadze, M., Tendencies of Russian Disinformation in Georgia amid the War in Ukraine, 2022, https://idfi.ge/ge/tendencies_of_russian_disinformation_in_georgia_along_with_the_war_in_ukraine
- Vivian, J., The Media of Mass Communication, Georgian edition, 2013.
- Ireton Ch., Posetti, J., Journalism, “Fake news” and Disinformation, 2021.
- Kovach, B., Rosenstiel, T., The elements of Journalism, Tbilisi, 2006.
- The ghost of Kyiv has not died - what do they say about the pilot who became a legend in Ukraine? 2022, <https://on.ge/story/103246-%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%90%E1%83%A9%E1%83%A0%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%9A%E1%83%98-%E1%83%90%E1%83%A0-%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%A6%E1%83%A3%E1%83%9E%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%90-%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%A1-%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%91%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%9C-%E1%83%A3%E1%83%99%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%98-%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%94%E1%83%9C%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%93-%E1%83%A5%E1%83%AA%E1%83%94%E1%83%A3%E1%83%9A-%E1%83%9B%E1%83%A4%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%96%E1%83%94>
- Official communication regarding the export of dairy products to Russia, 2022, https://idfi.ge/ge/official_communication_regarding_the_export_of_dairy_products_to_russia
- AGENCE FRANCE-PRESSE, La désinformation s'apparente à une «3e guerre mondiale», selon une ministre ukrainienne, 2022, <https://www.lesoleil.com/2022/03/26/la-desinformation-sapparente-a-une-3e-guerre-mondiale-selon-une-ministre-ukrainienne-2d450e60ef55721c2b89b8fb4a944ce0>
- Brown, L., Ghost of Kyiv is alive in all pilots fighting for Ukraine, says air force, 2022, <https://www.thetimes.co.uk/article/ghost-of-kyiv-who-shot-down-more-than-40-russian-aircraft-dies-in-battle-q3sq0hztz>
- Dixon, R., Raghavan, S., Isabelle Khurshudyan, I., L. Stern, D., Russia’s war dead belie its slogan that no one is left behind, 2022, https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/08/russia-war-dead-soldiers-bodies/?fbclid=IwAR321lMBlQnQ01swcRRUEUImYod0VBjxFFxIdlSc813W_3gzL_00-yX4
- Disinformation-censure, hacking: opinion, nerfde la Guerre en Ukraine, 2022, <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/la-grande-table-idees/desinformation-censure-hacking-l-opinion-nerf-de-la-guerre-en-ukraine-5807198>
- Rainsford, S., Russian soldiers abandoned near Kyiv, 2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-61571855?fbclid=IwAR1-2lCX6NZgCfzqRsyioqGLNqbZ2ndybqxyqIRtrkjdpT0Tt3jfHi0kJyo>
- Russians approve of the war in Ukraine. What is the reason, for 2022
- https://www.youtube.com/watch?v=C_39n3AUQv0
- Do Russians support the war in Ukraine? 2022, <https://www.bbc.com/russian/news-60662712>
- https://tsargrad.tv/shows/pokazhite-jeto-svoim-detjam-skazka-pro-vanju-i-mykolu_503800?fbclid=IwAR3d3iMq0Jf8_HcfN4GyUptGWXhpzsaN4TDMo6Rv5k97BKugypnW0kHSLK0
- <https://formulanews.ge/News/65868>
- TRIBUNAL IN LDNR: «AZOVTS» ARE WAITING FOR TRIAL AND SHOOTING - MALOFEEV, 2022, https://tsargrad.tv/news/tribunal-v-ldnr-azovcev-zhdut-sud-i-rasstrel-malofeev_559948
- German intelligence reported «Russian neo-Nazis» fighting in Ukraine. They don’t hide it themselves., 2022,

<https://www.bbc.com/russian/news-61524914?fbclid=IwAR3qhWoyeUJrHtOYNQYiMN8U9zzxE1DimMv3IPDVdliewME3n24T3U8oFGk>

- Posters appeared in Moscow accusing the Swedes of Nazism. What is wrong with it? 2022 <https://www.bbc.com/russian/media-61357641>
- RUSSIANS DON'T ABANDON THEIR OWN! IT'S TIME TO HELP, 2022, https://tsargrad.tv/news/russkie-svoih-nebrosajut-prishlo-vremja-pomoch_517321
- https://www.theguardian.com/world/2022/mar/28/kremlin-russia-families-return-dead-bodies-ukraine-volodymyr-zelenskiy?fbclid=IwAR3YaNovPBFuq_y3QsRmx3ggWxouRBIM-UkZ21wsa5-DzvRPhK5bsF689vU
- https://www.euronews.com/2022/05/14/ukraine-prepares-to-send-bodies-of-dead-russian-soldiers-back-home?fbclid=IwAR35XMr3KOR_sXbMpPYItDNzSbYU3y-Bgk60EUNsBqO5qAayDqOuvkPJPos
- https://www.aljazeera.com/gallery/2022/4/3/photos-ukraine-retreating-russians-leave-trail-of-dead-bodies-near-kyiv?fbclid=IwAR3U1dhkmkW9-EDaXAbJDaBLp-l6adumlyexyNLwIKc0hTcP_EEEE4HarHY
- Adams, P., Persuasion, and Criticism: How Volodymyr Zelensky Wins Public Opinion in the West, 2022, [https://www.bbc.com/russian/features-60867804?xtor=AL-73-\[partner\]-\[bbc.news.twitter\]-\[headline\]-\[russian\]-\[bizdev\]-\[isapi\]&at_campaign=64&at_custom3=BBC%20News%20Russian&at_custom2=facebook_page&at_custom1=link&at_custom4=681D707C-ABF8-11EC-8138-F4D94744363C&at_medium=custom7&fbclid=IwAR2uURwCLqNrgBH_1pLL7kbwWrYX_TZpuxPn20KdbjN7tX6kOjLR36KXSrg](https://www.bbc.com/russian/features-60867804?xtor=AL-73-[partner]-[bbc.news.twitter]-[headline]-[russian]-[bizdev]-[isapi]&at_campaign=64&at_custom3=BBC%20News%20Russian&at_custom2=facebook_page&at_custom1=link&at_custom4=681D707C-ABF8-11EC-8138-F4D94744363C&at_medium=custom7&fbclid=IwAR2uURwCLqNrgBH_1pLL7kbwWrYX_TZpuxPn20KdbjN7tX6kOjLR36KXSrg)
- <https://www.facebook.com/nikoloz.loladze>
- <https://commersant.ge/ge/post/ukrainuli-safosto-marka-warwerit-russkiy-voenniy-korabl-idi-ebay-ze-1000-dolarad-iyideba>
- http://polit.reactor.cc/post/5141903?fbclid=IwAR2nJvifr9eTSYrvhjNY0EUbKr1dYz347oomTinZjFzszv_chDfvsvx6zoul

1. ფოტო tsargrad.tv-ს ვებპლატფორმიდან, რომელიც დართული აქვს პუბლიკაციას - „რუსები თავისიანებს არც იოვებენ! დახმარების დროა“. PHOTO FROM THE ARTICLE PUBLISHED ON TSARGRAD.TV WEB PLATFORM “RUSSIANS NEVER LEAVE THEIR OWN BEHIND! TIME TO HELP!”

3. მემი - „კიევი - რუსული ქალაქების დედა“: „რომ მცოდნოდა, აბორტს გავიკეთებდი“. MEME - “KIEV - MOTHER OF RUSSIAN CITIES: I WOULD DO ABORTION IF I KNEW”.

2. უკრაინული საფოსტო მარკა. UKRAINIAN POSTAL MARK

4. მემი - „მაგდანა: „ჩემს მანონს რუსულ ბაზარზე არ შევიტან“. MEME - “MAGDANA: I WILL NOT SELL MY MATSONI ON RUSSIAN MARKET”

